

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 20.08.2022
Kabul Tarihi / Date Accepted : 12.03.2023
Yayın Tarihi / Date Published : 30.06.2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Bahar / Spring

Sosyal Çatışma ve Toplumsal Öfke

İsa YEŞİLDAG*

Anahtar Kelimeler:

Öfke,
Toplumsal Öfke,
Çatışma Teorisi, Sosyal
Çatışma, Hareketlilik.

ÖZ

Öfke, çatışma içerisinde ve sosyal ilişkilerde en yaygın ve en yoğun görünen bir duygudur. Bu da öfkeyi toplumsal anlamda sosyolojik olarak çalışılması gereken önemli konulardan biri haline getirmektedir. Sosyal ilişkilerde seri ve yoğun bir şekilde yayılabilen öfke duygusunun toplumsal olgu ve olaylara sebep olma ya da bunların sonucu olma ihtimali de yüksektir denilebilir. Sosyal çatışma ve toplumsal öfkenin ortak bir yanı her ikisinin de olumsuz sonuçlarla beraber olumlu sonuçları olabilmesine rağmen toplum içinde ve insanlar arası ilişkilerde derhal çözüme kavuşturulması gereken konular olarak görülmeleridir. Bireylerin karşı tarafta bir hak iddia etmeleri, kendi özgürlüklerinin kısıtlanması gibi daha birçok sosyolojik faktörden kaynaklı olarak başka bireye veya gruba öfke duymaları sosyal çatışmanın toplum içerisindeki seyri için hatırlanmaktadır. Bu bağlamda, sosyal çatışma ve toplumsal öfke çoğu zaman iç içedir. Burada ele alınması gereken nokta, toplumsal öfke ve sosyal çatışmanın bir araya gelmesi durumunda sosyal süreç ve olası toplumsal sonuçlardır. Bu anlamda, bu çalışmada toplumsal öfke, sosyal çatışma kuramı bağlamında teorik açıdan değerlendirilmektedir.

Social Conflict and Societal Anger

Keywords:

Anger,
Societal Anger,
Conflict Theory, Social
Conflict, Mobility.

ABSTRACT

Anger is the most common and most intense emotion in conflict and social relationships. This makes anger one of the essential issues that need to be studied sociologically in the social sense. Anger, which can spread rapidly and intensely in social relations, is likely to cause or result in social phenomena and events. A common aspect of social conflict and social anger is that they are seen as issues that need to be resolved immediately in society and in interpersonal relations, although both can have positive consequences or negative consequences. The fact that individuals have anger to another individual or group due to many sociological factors such as claiming a right on the other side, restriction of their own freedom, reminds the course of social conflict in society. In this context, social conflict and social anger are often intertwined. The point to be addressed here is the social process and possible social consequences when social anger and social conflict come together. In this sense, in this study, social anger is evaluated theoretically in the context of social conflict theory.

* Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı Sosyal Değişme ABD, isayesildag02@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3300-8466

Giriş

Klasik sosyal teoride çatışma teorisinin kökleri özellikle Karl Marx ve aynı zamanda Max Weber ve Karl Polanyi'ye kadar dayanmaktadır (Prechel & Berkowitz, 2019: 54). Bu önemli düşünürler çatışmaya neyin sebep olduğu, çatışmanın normallığı ve toplumlar üzerindeki etkisi üzerinde durmuşlardır. Çatışma teorisi toplumdaki olayları sosyal sınıf gibi yapısal güç bölünmeleri açısından incelemeyi vurgular (Nickerson, 2021). Bu teori, baskın grupların toplumdaki daha az güçlü grupları sömürmek için ellerindeki güçlerini nasıl kullandıklarını açıklamakta fayda sağlamaktadır. Çatışma teorisi toplumsal düzenin en önemli yönünün bazı grupların diğerleri tarafından tahakküm altına alınması olduğunu, toplumda fiili veya potansiyel çatışmaların her zaman var olduğunu savunmaktadır (Doda, 2005: 23-24). Çatışmacı perspektif açısından toplumsal davranış, yarışan gruplar veya çıkar çatışması içinde olan bireyler arasındaki gerilim (şiddet gerektirmez) açısından daha iyi anlaşılabilir (Bozkurt, 2018: 48). Bu bağlamda, sosyal çatışma teorisinde temel dinamikler sömürü ve bireylerin kendi çıkarlarıdır. Dezavantajlı konumda olan bireyler veya sınıflar, genellikle bu sömürülerin ve kendi çıkarlarının varlığını, onları sömüren kişiler ve sınıflar arasında bir kıyaslamaya gittiklerinde fark etmektedirler.

Çatışma teorisi sadece bir bütün ve uyumla bütünleşmiş bir toplumun var olabileceği ve varlığını sürdürebileceği düşüncesini tartışmaya daha da açık bir hale getirmiştir. Nitekim çatışma teorisi toplumsal sistemin vazgeçilmezi olarak çatışmayı kabul etmiştir. Ayrıca toplumsal sistemde çatışmanın var olması ile beraber toplumsal hareket ve değişimlerin mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Bireyler ve gruplar arasındaki çatışma, onlara birbirlerini eleştirme ve dolayısıyla birbirlerini anlama olanağını sunar. Çatışma sosyal bağları güçlendirir ve ikili ilişkilerde duygusal bağın varlığını koruyabilmesi açısından önem teşkil eder. Toplum içerisinde geniş toplumsal gruplar arasında var olan çatışmalar da bir süre sonra sosyal bağ ve duygusal bağ ile varlığını sürdürebilmektedir. Gerçekten de çatışmanın olmadığı bir ilişki, grup ve toplum düşüncesi neredeyse bir ütopyadır. Aynı şekilde, çatışmanın her türüsünün yarar sağlayabileceği, sosyal bağları ve toplumsal düzeni mümkün kılacağı düşüncesi de hayalidir. Bir toplumda çatışmadan faydalanabilmenin en önemli yolu çatışmadan kaynaklanan olumsuz sonuçları en aza indirebilmektir. Öte yandan, sosyal çatışmalarda bütün diğer duygulardan daha çok yaygın ve yoğun olan toplumsal nefretin varlığı da yadsınamaz. Toplumsal nefret gerçeği yalnızca çatışma anları ve durumlarında değil aynı zamanda sürekli bütünleşmiş ve düzenli bir yapıda varlığını sürdürmektedir.

İlgili literatür (Sciheman vd., 2006; Aurbey, 2019; Japer, 2014; Bericat, 2016; Fischer & Roseman, 2007; Kemper, 1987) sosyal çatışmada olduğu gibi toplumsal nefret ve bireysel nefret anında kendilerini dezavantajlı konumda hisseden veya çıkar çatışması olduğunu iddia eden gruplar arasında nefret duygusunun yaygın ve yoğun bir şekilde hissedildiğini göstermektedir. Fan vd. (2020), duyguların insanlar arasındaki iletişim ve etkileşim yoluyla başka bireylere aktarılmasını, başkalarının benzer duygularını deneyimlemesine yol açan durumu “duygu bulaşması” şeklinde

belirtmiş ve kolektif davranışı tetiklediğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, duyguların hızlı ve yoğun bir şekilde aktarımını anlamak toplumsal davranış kalıplarını ortaya çıkarabilir (Fan vd., 2020: 1). Coser'a göre, çatışmanın ortaya çıkışından önce bireyler arasında bağlılık zayıf ise, çatışma bir toplumda veya grupta çözülmeyi hızlandırır (Wallace & Wolf, 2020: 190-191). Bu noktada, mikro ve makro düzeyde çatışmalar, içlerinde ya nefreti barındırabilir ya da nefretle sonuçlanabilir. Sosyal çatışmadan kaynaklı çözümlenin hızlanması aslında toplum içinde nefret duygusunun körüklenmesinden kaynaklanmaktadır. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus çatışmanın bir grup veya toplum içinde sadece bir kişiye yönelik olarak ortaya çıkması durumunda toplumsal nefretin bireyler arasında yoğun ve yaygın olmasıdır. Burada bireyler sonuç odaklı olmalarından ötürü çatışmanın olumlu veya olumsuz sonuçlanması onlar için önem arz etmeyecektir. Nitekim elde edilmek istenen aslında o kişinin elinde bulundurduğu gücün elinden alınması ve onu sınıf değişimine zorlamak olacaktır.

Duygular sosyolojik açıdan ele alındığında duygulara etki eden sosyal faktörler önem arz etmektedir (Yıldız, 2007: 133). Toplumsal faktörlerle ilişkisi kaçınılmaz olan duyguların sosyolojik analizi duygulara yönelik güdüsel bakış açısından oldukça farklıdır. Toplumsal bağlam, duygunun bireyin yaşamı üzerindeki etkisi, duygu aşamasında ve sonrasında bireyin diğer bireylerle olan sosyal ilişkisi ve kültürün de bu duygunun ifade şekli üzerindeki etkisiyle ilgilenmektedir (Yıldız, 2007: 133). Sosyal anlamda, toplumsal ağlar aracılığıyla geliştirilen ortak duygular her toplumda veya toplulukta kesin aynı süreci ve sonuçları gerektirmez. Nitekim duygusal deneyim yapılarının farklı toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkabilmesinden dolayı duygular sosyal süreçlerin bir sonucu ya da etkisi şeklinde ele alınabilir (Yıldız, 2007: 133).

Bu bağlamda, bu çalışmada, makro ve mikro konuları ilgilendiren çatışma ile ilgili unsurlar, çatışma süreci ve sonuçları toplumsal nefreti de hesaba alarak değerlendirilmektedir. Amaç, toplum içinde beslenen bir duygunun (öfkenin) sosyal çatışma ile ilişkisini sosyolojik anlamda ele almaktır.

1. Çatışma Teorisi

Çatışmacı kuram, toplumun düzenli olarak bir uyuma ve bütünleşmiş bir yapıya sahip olduğu görüşüne karşıt bir kuramdır (Özen, 1992: 123). Sosyal çatışma sıklıkla kötü bir durum olarak algılandığından derhal çözüme kavuşturulması gerektiği düşüncesi bulunmaktadır. Bu bağlamda, sosyal çatışma ile ilgili yapılan tanımlar, genel olarak çatışmayı, bireyler ve gruplar için olumsuz sonuçlara yol açtığı düşüncesini içerisinde barındırır (Oğuz Taşbaş, 2019: 10). Öte yandan işbirliği ve çatışma, her toplumun iki önemli özelliğidir. Küçük, homojen ve birbirine bağlı toplumlarda bile çatışma vardır. Çatışma evrensel bir olgudur, kaçınılmazdır ve toplumsal değişimin önemli kaynaklarından biridir (Mır, 2006: 7). Özen (1992), çatışmanın devamlı ve kaçınılmaz olmasını toplumu meydana getiren bireyler, gruplar ve sınıfların genel koşullar çerçevesinde ortaya çıkan değişik çıkarlar ve değer yargılarından kaynaklandığını belirtmiştir. Ona göre çatışma, yıkıcı veya düşmanca olmaktan ziyade toplumda ilişkileri güçlendirir, değişime teşvik edebilir ve olumlu

anlamda sonuçlara neden olabilir. George Simmel ([1908] 1956) çatışmanın, sosyal sistemlerde belirgin bir özellik olduğunu belirtmiş ve çatışmanın, sadece çıkarların çatışması durumunu yansıtmadığını ayrıca, karşıt içgüdülerin çatışmasından kaynaklandığını da ifade etmiştir (Akdağ, 2020: 5235).

Çatışma, düşmanlar arasındaki amansız yüzleşme değildir; bir tarafın kazancının diğer tarafın kaybı olduğu sıfır toplamı bir oyun da değildir (Wieviorka, 2013: 3). Çatışma teorisi, tüm toplumların ve grupların çatışan çıkarlara sahip olmasına yol açan yapısal güç bölünmelerine ve kaynak eşitsizliklerine sahip olduğunu varsayar (Nickerson, 2021). Örneğin, genel görüş, hukukun, toplumu sorunsuz ve güvenli bir şekilde işletmek için gerekli olan temel sosyal normlar, ahlak ve ortak çıkarlar üzerindeki genel bir toplumsal anlaşmanın sonucu olarak oluştuğuna inanmaktadır. Çatışmacı perspektif açısından yasalar, toplumda bulunan güçlülerin ihtiyaç ve çıkarlarını karşılamak için meydana getirilmiştir (Magalla, 2017: 12). Çatışmanın gruplar ve toplumlar için olumlu sonuçlar getirebilmesi açısından temel koşul, var olan krizi fırsata çevirebilmektir. Fakat bazı durumlarda insanlar ne krizin, ne çatışmanın ne de fırsatların farkındadırlar. Bu durumda, çatışma başta yıkıcı bir etkiye sahipmiş gibi gelebilir. Toplum içinde var olan sosyal bağların derinliği çatışmayı görünmez hale getirebilir, bu tür durumlarda çatışma mevcut ilişkileri güçlendirmiş gibi görünse de ilişkileri güçlendiren çatışmanın görmezden gelinmesidir. Toplum nihayetinde çatışma söz konusu olsa bile sosyal bağlarını koparmamaya odaklanmıştır.

Coser (1957)'a göre, tatminsizlik duygularının bastırılmadığı durumlarda, toplumda yeni gruplaşmalar meydana gelirse hakiki değerlendirmelerin ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Çatışmanın olmadığı zamanlarda bireyler toplum içinde veya gruplar içerisinde verimsizliği fark etmeyebilir (De Dreu & Weingart, 2003: 741). Çatışmanın olduğu ve verimsizliğin de farkında olduğu durumlarda ise geriye çatışmanın bireyler ya da toplum tarafından nasıl ve ne yönde kullanılacağı önem kazanır. Van der (2005) çatışmayı tüm çıkarların, amaçların, değerlerin, gereksinimlerin ve beklenti ile ideolojilerin uyumsuzluğu şeklinde açıklamıştır. Ona göre, ideolojik (fikirsel) çatışmalar özellikle kötü niyetli olma eğilimi gösterir. Burada ideolojik çatışmalar, bariz bir şekilde sosyal çatışmalara neden olabilir. Bireyler en çokta ideolojileri ve daha sonra toplumsal uyum için çatışma eğilimindedirler.

Toplumsal uzlaşmanın zıttı olarak ele alınan çatışma toplumsal yapı, sosyal hareketlilik ve değişimin temellerinden birisi olarak ele alınır (Aydınalp, 2010: 189-190). Nitekim gerçek çıkar çatışmaları bireyler, gruplar ve toplumlar arasında vazgeçilmez rekabetin temel niteliklerindedir. Marx (1976), çatışmayı sınıf ayrımı çerçevesinde ele alarak gelişen üretici güçlerin üretim ilişkileri ya da faaliyet göstermiş oldukları mülkiyet ilişkileriyle çatışmaları şeklinde açıklamıştır. Bu bağlamda, üretici güçler için prangalara dönüşen bu ilişkiler toplumsal devinimi başlatır. Sosyal çatışmanın işlevsel ve işlevsel olmayan sonuçları olduğu genel bir kabuldür. Toplumsal sistemin mevcut çatışmadan yararlanabilmesi için, çatışmanın olumsuz etkilerinin en aza indirgenmesi ve olumlu etkilerinin artırılması gerekmektedir (Yang vd., 2013: 84).

“Dahrendorf’a göre toplum içinde bir çatışma eğilimi mevcuttur. Güçlü toplumlar kendi çıkarlarını güçsüz olanlar kendi çıkarlarını kollayacaklardır; bunların çıkarları zorunlu olarak farklıdır. Er geç güç ve onun karşıtı arasındaki denge bozulacak ve toplum değişecektir Böylece insan tarihinin büyük yaratıcı kuvveti çatışmadır” (Wallace & Wolf, 2020: 176). Çatışma ölçülü bir şekilde yerine getirildiğinde, olumlu sonuçlar getirebilir. Çatışma, bir tarafın diğeri kabul edilebilir (ikna olana kadar çıkarılmıştır) uzlaşmaya varması durumuna kadar devam ettiğinde insanların yasal çıkarlarında uzlaşmaya varılmasını kolaylaştırabilir (Pruitt, 2007: 1). Her iki taraf içinde geçerli sonuçlar elde edildiğinde çatışma aşırılık gerektirmez.

Sosyal çatışma, iki veya daha fazla kişi arasında, bir tarafın diğeri tarafı yok ederek veya güvensiz hale getirerek sıyrılmaya çalıştığı bir sosyal süreçtir. Bu süreçte çatışma, uzlaştırılmaya çalışılan veya ortak bir yanının bulunması zor olan farklılıklar (zekâ, fiziksel özellikler, bilgi, inançlar ve gelenekler vb.) neticesinde ortaya çıkar (Oktavia & Asri, 2021: 222). Çatışma fikri bireylerin sosyal varlıklar olduklarını, fakat aynı zamanda birbirlerine karşı koyabilme ve birbirleriyle mücadele etme isteğine de sahip olduğunu savunur. Çatışma, bireylerin ya da grupların sahip oldukları çıkarlar zıt olduğunda, güç ve statü için çakiştiklerinde ortaya çıkan şeydir (Wieviorka, 2013: 3). Simmel (1904), çıkar toplulukları, beraberlik ve örgütler ürettiği ya da değiştirdiği için çatışmanın sosyolojik bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, eğer bu dürtülerden çatışma çıktıysa, gerçekte ikiliği ortadan kaldırmanın ve taraflardan birinin ortadan kaldırılması yoluyla bile olsa bir birliğe ulaşmanın yolu budur.

2. Sosyal Bir Olgu Olarak Öfke

Öfke, sosyalliğin (güç) etkileşimli boyutundaki merkezi duygulardan biri olmakla birlikte hakaret, adaletsizlik, eşitsizlik ve başarının önündeki engeller veya saldırganlık tarafından uyarılır (Bericat, 2016: 502). Ayrıca, öfke rahatsız edici bilişler ve duygulanımlar, fizyolojik tepkiler ve sosyal sonuçlar tarafından belirlenir (Schieman, 2009). Fischer & Roseman (2007), öfkenin toplumsal işlevini başka birey veya bireylerin davranışlarında değişimi zorlayarak daha iyi bir sonuca ulaşılacağı şeklinde açıklamıştır. Bu işlevin düşmanca davranışların her türlüünü içerecek şekilde yerine getirilebilme ihtimali bulunmaktadır.

Birey, gücünü veya statüsünü kaybettiği zaman ve başka birey veya gruplar bu durumdan sorumlu olarak kabul edildiğinde öfke meydana gelir. Olumsuz ya da haksız bir sonuçtan sorumlu olduğu düşünülen bu kişiye karşı ortaya çıkan öfke, benliğin düşmanlığı ya da saldırganlığı olarak güç boyutunu harekete geçirebilir (Bericat, 2016: 502). Bireyler öfke anında, diğeri bireylerin davranışlarının yaratmış olduğu meydan okumayı ortadan kaldırmak adına harekete geçerler (fizyolojik tepki, yüz ifadesi veya kuvvet şeklinde) fakat bu fiziksel davranışlar diğeriyle olan ilişkinin sadece bir yönüdür (De Rivera & Grinkis, 1986: 352).

“Öfkenin dört biçimi bulunmaktadır: hayal kırıklığı (istenmeyen sonuçlar nedeniyle), içerleme (başkalarının yararına olan sonuçlar nedeniyle), sitem (suçlamayı başkalarına yüklemek) ve öfkenin kendisi (suçlamanın başkalarına atfedildiği istenmeyen sonuçlar için)” (Bericat, 2016: 502).

Bu bağlamda, toplumsal bir olgu olan öfkeye, gerçek hayatta, sahnede veya medyada diğer bireyler arasında tanık olmak olağandır. Öfkenin kişisel ve sosyal olarak yıkıcı olabileceğine dair çok şüphe olsa da -çok yoğun, kalıcı ve yanlış yönlendirilmişse- öfke günlük yaşamın adaletsizliklerine karşı çabaları harekete geçirebilir (Schieman, 2009). Sosyal hareketlere veya çıkışlara (protestolar ve isyanlar dâhil) katılımda bireyleri motive eden duyguların başında öfke gelmektedir (Barbalet, 1998; Solak vd., 2012: 682). Öfke, organizmayı tehlike ve başkalarından gelebilecek tehditle karşılaştığında hayatta kalabilme hedefiyle harekete geçmeye yönlendirir (Kemper, 1987: 268-269). Öfke, sosyal hareketlenmelerin birçok yönü için çok önemlidir. O, yalnızca katılımı teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda sosyal sorunlar için suçlamayı yönlendirerek bireyler veya gruplar arasında sempati yaratır (Van Stekelenburg & Klandermans: 2013). Bir grubun üyeleri grup dışındaki bireylere yönelik aynı duyguları besler. Bireye ya da gruba karşı paylaşılan öfke, karşılıklı duyguları pekiştirerek bireylerde; onlar da benim hissettiklerimi hissediyorlar, iyi insanlar olmalılar fikrini uyandırır (Jasper, 2014: 208). Bu noktada, öfke ve diğer duygular da dâhil toplumsal alanda ve sosyal ağlar aracılığıyla neredeyse grip veya nezle gibi hızlı yayılma ihtimali çok fazladır (Aurbey, 2019). Öte yandan, öfke yine de modern toplumlarda genellikle onaylanmayan saldırganlıkla ilişkilendirilir (Jasper, 2014: 208).

3. Sosyal Çatışma ve Toplumsal Öfke

Sosyal çatışma, duygu, düşünce ve davranışlarda psikolojik ve sosyolojik engelleme haliyle açıklanmış, farklı amaç ya da arzuların ayrılıklar içinde mücadele etmesi şeklinde tanımlanmıştır (Aydınalp, 2010: 189). Öfke toplumsal bir olgudur. Gerçek hayatta, sahnede veya medyada diğer bireyler arasında öfkeli ifadelerin değiş tokuşuna tanık olmak olağandır. Öfkenin sosyolojik analizi önemlidir, çünkü bizi sosyal hayatın nüansları hakkında - sosyal ilişkiler, sosyal koşullar, normlar ve beklentiler ve toplumdaki çatışmalar- bilgilendirir (Schieman, 2009). Özellikle çatışma ve kırgınlık dönemlerinde yoğun olarak yaşanan duygulardan biri öfkedir çünkü bu gibi durumlarda altta yatan duygular, anlaşılmama veya incinme gibi öfkeye neden olan birincil duygulardır (Donat Bacıoğlu, 2020: 314). Öte yandan, sosyal yaşamın idame ettirilebilmesi açısından, toplumun ve toplumsal kurumların öfkeyi kontrol etmesi gerekmektedir (Bal Taştan, 2014: 162).

Çatışma başka bir birey, grup veya topluma duyulan nefretle meydana geldiğinde değişim meydana gelebilir. Başka bir deyişle, toplumun kendi içinden bir bireye veya gruba duyduğu nefret o toplumun kendi içinde değişime yol açar. Fakat bu her zaman mümkün olmayabilir. Toplumsal öfke, çatışmaya neden olduğunda, olası ciddi şiddet ve suç olaylarını barındırdığında toplumsal dayanışmada çatlaklara ve toplumsal gelişimde durgunluğa sebebiyet verebilir. Sosyal çatışmanın meydana getirdiği ikilemler elbette ilk olarak toplumsal nefretle gün yüzüne çıkar ardından çatışmanın olumlu sonuçları ve getirileri toplumda başat göstermeye dünden hazırdır. Değişim -

gruplar içinde ve bireyler arasında var olan küçük çaplı değişimler dâhil- ve gelişim, toplumsal nefreti yerinden etmek için sosyal hareketlilik (çalışma ve yeniliğe açıklık) beklemeden hazır oluşuyla varlığını gösterir. Pruitt (2007), çatışmanın kötü bir üne kavuşmasının temelinde yatan nedenleri ağır tehditler, şiddet veya sözlü şiddet içerecek olabilmesi şeklinde sıralamaktadır. Bu tür çatışmanın sonucunda insanlara ve mallara zarar gelebilir. Fakat Pruitt, bu durumda sorunun kendi başına çatışma olmadığını ve aynı zamanda çatışmanın tırmanmasının da bir sorun teşkil ettiğini belirtmiştir.

Sosyal çatışmanın tırmanması süreci grup içinde olumlu bir duygu (dayanışma) şeklinde algılansa da aslında bu duygu başka bir gruba veya bireye duyulan öfkedir. Öte yandan, çatışmanın iki taraflı olabilmesi için her iki tarafın hissettikleri öfke duygusunu dışa vurması zorunluluk değildir. Bazen toplumsal nefret, sosyal çatışma sonrasında diğer grupların ya da bireylerin sahip olduklarını elde etmekle gün yüzüne çıkabilir. *“Çok sayıda duygu arasında “öfke”, toplumsal yaşamın bir ürünü olduğu için özel bir toplumsal öneme sahiptir. Bireylerin haksızlığa uğradıklarında veya başkaları bir toplumsal sözleşmeyi yerine getirmede ya da yeterli sosyal destek ve sosyal bütünleşme hissetmediğinde öfkelenedikleri belirtilmektedir”* (Bal Taştan, 2014: 162). Çatışmanın, içerisinde toplumsal nefreti barındırma olasılığı diğer duyguları barındırma olasılığına göre nispeten daha fazladır. Bu bağlamda, toplumsal nefretten kaynaklı çatışmaların gerçekleşme olasılığı veya ortaya çıkma hızı da daha fazladır.

Unfried vd. (2021), gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda, kıtlık zamanlarında ortaya çıkan çatışmaların başında sosyal çatışmanın olduğunu belirtmiştir. Bu tür durumlarda, sosyal çatışmadan önce toplumsal öfke meydana gelir. Bireyler toplum içinde, farklı sebeplerden dolayı birbirlerine duydukları veya toplum içinde sadece bir kişiye (yönetici veya halktan bir kişi olabilir) duydukları toplumsal öfke sonucunda sosyal çatışma kaçınılmaz hale gelir. Burada, çatışma şiddet ve suç içerebilse de asıl olan çatışmanın şiddet içermeyen getirdiği olumlu sonuçlardır. Sosyal anlamda aynı duyguya veya aynı algıya (nefret) sahip olan toplum, farklılığın değil aynılığın ortaya çıkardığı çatışmaya dâhil olmaktadır.

Çatışmanın değişimin dinamiklerinden biri olması, bazı durumlarda toplumsal nefreti içerisinde barındırır da onu toplumsal açıdan gerekli kılmaktadır. Bireyler bir grup halinde aynı duyguya sahip olduklarında duygunun yoğunluğunu yatıştırmak zor bir durum haline gelmektedir. Farklı çatışma ortamlarında var olabilen toplumsal öfke, kıtlık, kaos ve suç gibi ortamlarda aşırıya yol açabilir. Sosyolojik açıdan çatışmanın olumsuz sonuçları toplumsal ilişkiler içerisinde bu şekilde var olan ortak bir sosyal duygu (toplumsal öfke) nedeniyle etkisini arttırmaya meyilli hale gelir. Bireylerin zamana ve mekana göre anlam yükleyebildikleri toplumsal öfke bireyler tarafından zaman ve mekan gibi kavramlar önemsiz hale geldikten sonra sosyal çatışma içerisinde olumsuz izlenimlere sebep olabilir. Nitekim buradaki öfke durumu gruplar ve bireyler arasında daha hızlı bir yayılma gösterir. Öte yandan toplumsal öfke olumsuz yaşam koşullarında ve toplumu ilgilendiren olumsuz durumlarda (suç, kıtlık vb.) toplumsal hareketliliği ve toplumsal değişimi beklenmedik bir şekilde hızlandırabilir. Hareketlilik ve değişimin sonucu (olumlu veya olumsuz) toplumun kültürü,

gelenekleri ve diğer birçok sosyal faktör de etkili olabilecek bir şekilde toplumsal öfkenin yönlendirilme biçimine bağlıdır.

Çatışma, iki veya daha fazla insanın birbiriyle etkileşime girdiği andan itibaren toplumun bir unsuru olarak var olmuştur. Başka bir deyişle, yöneten (ezen) ve yönetilen (ezilen) artık değer üzerinde sürekli bir mücadele içindedirler ve bu mücadele ya toplumun devrimci bir şekilde yeniden kurulmasıyla ya da her iki tarafın ortak yıkımıyla sonuçlanabilir (Güçlü, 2014: 152-155). TenHouten (2018), daha yüksek statüde (sınıfta) bulunan bireylerin sosyal statüsüne bağlı olarak öfke ifade etme durumlarının da değiştiğini belirtmiştir. Bu anlamda, yüksek statüdeki bireyler düşük statüdeki bireylere göre daha fazla öfke göstermektedir (TenHouten, 2018; Tiedens vd 2000). Çatışma, hüsrana uğramış çeşitli grupların ve bireylerin haz paylarını artırma çabalarında ortaya çıkar. Bu grupların ve bireylerin talepleri de öncesinde belirli bir onur, zenginlik ve güç dağılımı çerçevesinde "kazanılmış çıkar" oluşturmuş olan diğer kişi ve grupların direnişiyle karşılaşacaktır (Coser, 1957: 203). Coser, samimi ve yoğun ilişkilerde sevgi ve nefretin bir arada oluşuna dikkat çekmektedir. Ona göre, güvenme duygusunun gelişimi yakın olmakla ilişkili olup çatışma ve anlaşmazlıklar, dengesizlik durumu ya da ilişkinin hüsrana uğraması belirtisi değil, insan ilişkilerinin vazgeçilmez unsurudur (Wallace & Wolf, 2020: 190).

Birbirlerine çok yakın iki birey ya da grup arasındaki çatışma daha sonra birbirlerinin değerini anlamaya yönelik bir çatışma olabilir. Fakat bu tür çatışmalar genel anlamda, başladıkları ilk dakikalarda nefretten kaynaklı çatışmalar değildir. Aslında bu tür çatışmalar varlıklarını direkt olarak o ana borçludurlar. Dolayısıyla bir süreç dâhilinde gerçekleşen ve süren çatışmalar gerçek sosyal çatışmalardır ve bunların içlerinde nefret duygusunu barındırmaları da yüksek bir olasılıktır. Bu çatışmaların muhtemel getirileri de büyük olasılıkla uzun süren dengesizlik ve anlaşmazlıklardır. Tam da bu şekilde değerlendirildiğinden ötürü çatışma, toplumsal öfkenin körüklediği kaçınılmaz son da olabilir. Bazen saniyelerin bazen de senelerin körüklediği veya gizlediği toplumsal öfke, çatışma varlığını hissettirdiği an ortaya çıkabilir (nasıl ki değişim ve hareketlilik zaman alıyorsa toplumsal öfkenin ortaya çıkması da bu şekilde olabilir). Sosyal çatışmanın sonucu ister tüm bir ömür boyunca olumlu duygulara ve olumlu etkilere sahip olsun ister bu duyguları kısa süreliğine topluma ve bireye hissettirsin, çatışmanın temel dinamiği bazen toplumsal öfkedir.

SONUÇ

Toplum Marx'taki gibi sınıflara ayrılmış bir sistem ve bu sistemin içerisinde üretim, tüketim, sermaye ve sömürü gibi kavramlarla ele alındığında toplumsal sistemin elbette tamamen robot sınıflardan ibaret olduğu anlamı çıkarılamaz. Marx, bu durumu özellikle çatışma kuramıyla, insanların her zaman aynı bir toplumsal sisteme bağlı kalamayacaklarını ve bu yönde sınıflar arasında (üretici-tüketici çekişmesi) bir çatışma sonucu değişimin mümkün olduğunu belirtmiştir. Dahrendorf, Marx'ın sınıf çözümlemesinden hareketle "güç" kavramını da genişleterek bu toplumsal sistemde

sınıfların sonsuza kadar aynı bir sistemde takılı kalmadıklarını savunmuştur. Bu noktada, toplumda güçsüz konumda olan sınıf güçlü konumda bulunan sınıfla mutlaka bir çıkar çatışmasına girecektir.

“Dahrendorf, Marx’tan ayrı bir biçimde üretim araçlarının mülkiyetini değil, daha çok başkalarına hükmetmenin meşru biçimi olan otoriteye sahip olmayı ifade eder. Dahrendorf’a göre bütün çağdaş toplumlarda, sınıf mücadelesi, otoritenin kontrolü çerçevesinde şekillenir. Dahrendorf’un teorisi kısmi bir toplumsal teoridir. Bu teori örgütlerin sınıf çatışmasından dolayı neden ve nasıl ortaya çıktığını gösterir. Kısmi olması sosyolojinin insanın psikolojik, ekonomik vb boyutlarını ihmal ederek onu sadece sosyal insan olarak incelemesinden kaynaklanmaktadır” (Bozkurt, 2018: 52).

Bu bağlamda, ortaya çıkan ve geliştirilen bu çatışma kuramı, toplumu çok geniş terimlerle ve mikro düzeydeki sosyal gerçeklikleri ihmal ederek analiz etmesi yönünde eleştirilmiştir (Doda 2005: 24). Fakat toplumsal sistemin veya toplumsal yapıların özelliklerini dikkate almamak, örneğin bazı bireylerin toplumdaki eşit olmayan gelir ve servet dağılımı konusunda neden yoğun öfke ve sıkıntı hissettiklerini diğerlerinin ise aynı eşitsiz düzenlemelerden neden memnun olduğunu anlamayı imkânsız hale getirmese de zorlaştırır (Solak vd., 2012: 675). Öte yandan, Coser çatışma ile ilgili görüşlerinde bireylerin psikolojik ve bireysel durumlarına değinerek çatışma kuramını daha çok insanın psikolojik davranışları açısından da açıklamaya çalışmıştır. Coser’a göre çatışma, kapalı toplumlarda daha çok şiddetlidir; Coser, çatışmanın birbirine yakın veya birbirine uzak ilişkilerde (toplumsal anlamda) farklı ilerlediğini ve farklı getirilere sahip olduğunu vurgular. Bu anlamda; *“birbirleri ile çakışmayan topluluklara bölünmüş olan toplumlarda bölücü çatışmalar beklentisini daha da arttırır. Bu gibi çatışmalar sevgi ve nefretin bir arada olduğu yakın ilişkilerde yoğundur”* (Wallace & Wolf 2020: 195). Simmel de Marx’tan farklı bir yol izleyerek çatışmanın anlaşmazlık kadar, toplumsal bütünleşmeyi sağlayabileceğini de savunmuştur (Bozkurt, 2018: 53).

Çatışmanın sonuçları, toplumun genelinde yaygın ve yoğun bir duygunun sonuçları kadar farklılaşabilmektedir. Toplum içerisinde herkesin bir kişiye karşı veya bir grubun başka bir gruba karşı öfke duygusunu beslediğini varsaydığımızda çatışma kaçınılmaz olarak mevcut olacaktır. Burada bireyler kendi çıkarlarının başka birinin veya başka bir grubun çıkarlarıyla çatıştığının farkındadırlar. Şiddet gerektirmeden hissedilen (toplumun genelinde mevcut olan) öfke duygusu açıkça bir tartışma veya çatışmaya neden olarak mevcut düzende değişimin (sosyal hareketlilik sayesinde) gerçekleşmesiyle ya da çatışmaya rağmen aynılığın devam etmesiyle sonuçlanabilir. Sosyal çatışma ve duygular toplumsal açıdan ele alındığında, birbirleriyle yakınlıkları çok daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, öfke sadece bireysel veya psikolojik bir durum gibi ele alındığında öfkenin toplumsal olaylar veya durumlar (sosyal çatışmalar) içermesi nedeniyle öfke ile ilgili yarım kalmış bir analiz ortaya çıkar. Aynı şekilde toplumsal bağlama ait olan sosyal çatışmanın nasıl bir yol izleyeceğini tahmin edebilme ihtimali de toplum içerisinde yaygın ve yoğun olan duygunun analizi yapılarak mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, İ. (2020). Çatışma teorisi bağlamında tarihsel-toplumsal çatışmanın değişen biçimleri üzerine bir inceleme. *OPUS International Journal of Society Researches*, Cilt: 15 - Sayı: 10 Yıl Özel Sayısı, 5231-5251. <https://doi.org/10.26466/opus.629985>
- Aurbey, A. (2019). Anger can be contagious: Here's how to stop the spread. Erişim adresi: <https://www.npr.org> (Erişim tarihi: 01. 08. 2022).
- Aydınalp, H. (2010). Sosyal çatışma ve din. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2),187-215.
- Barbalet, J. M. (1998). Emotion, social theory, and social structure: A macrosociological approach. New York: Cambridge University Press.
- Bericat, E. (2016). The sociology of emotions: Four decades of progress. *Current Sociology*, 64(3), 491-513. <https://doi.org/10.1177/0011392115588355>
- Bozkurt, Veysel. *Değişen dünyada sosyoloji: Temeller kavramlar kurumlar*, Güncellenmiş 14. Baskı. Bursa: Ekin basın yayın dağıtım, 2018.
- Coser, L. A. (1957). Social conflict and the theory of social change. *The British Journal of Sociology*, 8(3),197-207. DOI: <https://doi.org/10.2307/586859>
- De Dreu, C. K. W. & Weingart, L. R. (2003). Task versus relationship conflict, team performance, and team member satisfaction: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 88(4), 741-749. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.4.741>
- De Rivera, J. & Grinkis, C. (1986). Emotions as social relationships. *Motivation and Emotion*, 10(4):351-369. <https://doi.org/10.1007/BF00992109>
- Dennen, J. M. G. V. D. (2005). Introduction: On conflict. The sociobiology of conflict. London: Chapman & Hall, 1990, pp. 1- 19.
- Doda, Z. (2005). Introduction to sociology. Lecture notes for health science students. *The Carter Center*. Erişim adresi: <https://www.cartercenter.org>, (Erişim tarihi: 29.07.2022).
- Donat Bacıoğlu, S. (2020). The effect of anger, gratitude and psychological well-being as determinants of forgiveness in adults. *Spiritual Psychology and Counseling*, 5(3), 313-326. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spiritualpc/issue/57988/834053>
- Fan, R., Xu, K. & Zhao, J. (2020). Weak ties strengthen anger contagion in social media. *DeepAI*, Erişim adresi: <https://deepai.org/publication/weak-ties-strengthen-anger-contagion-in-social-media>, (Erişim tarihi: 07.08.2022).
- Fischer, A. H. & Roseman, I. J. (2007). Beat them or ban them: The characteristics and social functions of anger and contempt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(1), 103-115. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.1.103>
- Güçlü, İ. (2014). Karl Marx and Ralf Dahrendorf: A comparative perspective on class formation and conflict. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9 (2), 151-168. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oguiibf/issue/5711/76462>
- Jasper, J. M. (2014). Constructing indignation: Anger dynamics in protest movements. *Emotion Review*, 6(3), 208-213. <https://doi.org/10.1177/1754073914522863>
- Kemper, T.D. (1987). How many emotions are there? Wedding the social and autonomic components. *American Journal of Sociology*, 93(2), 263-289. <https://www.jstor.org/stable/2779585>
- Magalla, A. (2018). Conflict theory in connection to peace agreement in zanzibar. *SSRN Electronic Journal*, DOI: 10.2139/ssrn.3124046.
- Marx, Karl. Preface and introduction to a contribution to the critique of political economy. Foreign Languages Press. Peking. (First Edition 1976). <http://www.marx2mao.com/M&E/PI.html>

- Mir, B.A. (2006). Conflict and conflict resolution: A sociological study of J&K conflict. PhD Thesis. <https://core.ac.uk/download/pdf/144510557.pdf>
- Nickerson, C. (2021). Conflict theory. *Simply Psychology*. Erişim adresi: <https://www.simplypsychology.org/conflict-theory.html> (Erişim tarihi: 07. 08. 2022).
- Oğuz Taşbaş, E. H. (2019). Çatışma ve çatışma çözümü sürecinde duyguların rolü. *Muhakeme Dergisi*, 2 (2), 8-18. DOI: 10.33817/muhakeme.476068
- Oktavia, R. & Yasnur, A. (2021). Social conflict in a collection of short stories Mata Yang Enak Dipandang by Ahmad Tohari (Study of Literature Sociology). Atlantis Press SARL, 222-233. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211201.034>
- Özen, S. (1992). Mübadele ve çatışma kuramlarında aile. *Sosyoloji Dergisi*, 0(3), 117-129.
- Prechel, H. & Berkowitz, L (2019). Conflict theories in political sociology class, power, inequality, and the historical transition to financialization. The new handbook of political sociology.
- Pruitt, D.G. (2007). Social conflict: Some basic principles, *Journal of dispute resolution*, 2007(1), 1-6. <https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/vol2007/iss1/8>
- Schieman, S. (2009). The sociological study of anger: Basic social patterns and contexts. In: Potegal M, Stemmler G and Spielberger C (eds) International Handbook of Anger: Constituent and Concomitant Biological, Psychological, and Social Processes. New York: Springer.
- Simmel, G. ([1908] 1956). Conflict. conflict and the web of group affiliations. New York: Free Press.
- Simmel, G. (1904). The sociology of conflict. I. American Journal of Sociology, 9(4), 490-525. <http://www.jstor.org/stable/2762175>
- Solak, N., Jost, J., Sümer, N. & Glore, G. (2012). Rage against the machine: The case for system level emotions. *Social and personality psychology compass*, 674-690. <https://hdl.handle.net/11511/84333>
- Taştan, S.B. (2014). Workplace anger as a personal and behavioural response to psychosocial and situational characteristics of work environment: An appraisal of social cognitive theory. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 0(12), 161-190.
- TenHouten, W. D. (2018). Anger and contested place in the social world. *Sociology Mind*, 8, 226-248. <https://doi.org/10.4236/sm.2018.83018>
- Tiedens, L. Z. Ellsworth, P. C. & Mesquita, B. (2000). Sentimental stereotypes: Emotional expectations for high-and low-status group members. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(5), 560-575. <https://doi.org/10.1177/0146167200267004>
- Unfried, K., Kis-Katos, K. & Poser, T. (2021). Water scarcity and social conflict. *IZA Institute of Labor Economics*, Discussion Paper Series. <https://www.iza.org>
- Van Stekelenburg, J. & Klandermans, B. (2013). The social Psychology of protest. *Current Sociology*, 61(5-6), 886-905. <https://doi.org/10.1177/0011392113479314>
- Wallace, R. A. & Wolf, A. *Çağdaş sosyoloji teorileri - Klasik geleneğin geliştirilmesi*. (Çev. L. Elburuz, M. Rami Ayas). Doğubatu yayınları, Ankara, 2020.
- Wieviorka, M. (2013). Social conflict. *Current Sociology*, 61(5-6), 696-713. <https://doi.org/10.1177/0011392113499487>
- Yang, J. Ryan, C. & Zhang, L. (2013). Social conflict in communities impacted by tourism. *Tourism Management*, Volume 35, 82-93. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.06.002>
- Yıldız, E. (2007). İnsan duygularına yeni bir yaklaşım: Duygu sosyolojisi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (2), 235-253. <https://dergipark.org.tr/pub/euifdyhed/issue/43909/541921>